

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Інститут мистецтв
Кафедра духових та ударних інструментів

ВІХОТЬ ПАВЛО ІВАНОВИЧ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня "Бакалавр"

**НАУКОВІ ТА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ ПРАЦІ
ВАЛТОРНИСТІВ У СИСТЕМІ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ**

за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво»

Науковий керівник -
заслужений діяч мистецтв України,
кандидат педагогічних наук, професор
Цюлюпа Степан Данилович

Рівне - 2023

Віхоть П. І. Наукові та навчально-методичні праці валторнистів у системі музичної освіти України: кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» / [наук. кер. –заслужений діяч мистецтв України, кандидат педагогічних наук, професор Цюлюпа С. Д.]. – Рівне: РДГУ, 2023.

У бакалаврській кваліфікаційній роботі надається ґрунтовний аналіз наукових, нотних і навчально-методичних видань представників школи гри на валторні в Україні.

Рецензент: Закопець Лев Миронович – заслужений діяч мистецтв України, кандидат мистецтвознавства, професор, директор Львівського державного музичного ліцею імені Соломії Крушельницької, м. Львів

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
 РОЗДІЛ I ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВИКОНАВСТВА НА ВАЛТОРНІ В ЕВОЛЮЦІЙНІЙ ПРОЕКЦІЇ	
1.1. Наукові та навчально-методичні праці в системі підготовки фахівців жанру духової музики.....	9
1.2. Валторна в історії духового інструментального виконавства.....	12
Висновки до першого розділу.....	17
 РОЗДІЛ II ЗМІСТ ТА СУТНІСТЬ НАУКОВОГО ТА НАВЧАЛЬНО- МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В КЛАСІ ВАЛТОРНИ	
2.1. Наукові та навчально-методичні праці валторністів у початкових закладах музичної освіти	19
2.2. Наукові та навчально-методичні праці валторністів у вищих закладах музичної освіти 1-4 рівнів акредитації.....	22
Висновки до другого розділу.....	31
 ВИСНОВКИ... ..	32
 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	34

ВСТУП

Актуальність теми. Реформування національної системи освіти відповідно до світових стандартів вимагає нових підходів до організації змісту професійної музичної освіти. Підвищення вимог до навчально-виховного процесу початкової та вищої школи стимулює до активних пошуків шляхів удосконалення тих компонентів системи підготовки, які дозволяють формувати не просто професіонала, а творчу особистість, яка здатна ставити і вирішувати соціально значущі завдання [12].

Фахова мистецька освіта сьогодення переживає період переосмислення усталених традицій, стереотипів та інноваційних ідей, адекватних сучасним тенденціям суспільного розвитку. Безперечно, вирішення завдань, що стоять перед музичною педагогікою потребує удосконалення змісту та організації освітнього процесу, впровадження нових форм та методів навчання, підвищення рівня фахової підготовки, що забезпечується, в першу чергу, науковими та навчально-методичними дослідженнями.

За довгі роки історичного розвитку національна музична освіта в жанрі духового сольного та ансамблевого виконавства поповнилась значним багажем наукових та навчально-методичних праць, які сприяють удосконаленню навчально-виховного процесу в освітніх закладах мистецького спрямування всіх рівнів акредитації.

Питання історії розвитку духового виконавства в Україні розглядаються у фундаментальних дослідженнях вітчизняних науковців В. Апатського, В. Богданова, А. Карпяка, В. Качмарчика, П. Круля, В. Посвалюка, Ю. Рудчука, Ю. Тарарака, С. Цюлюпи та ін.

Проблеми фахової підготовки виконавців на духових та ударних інструментах знайшли відображення у наукових дослідженнях В. Апатського, І. Гишки, А. Карпяка, І. Кобця, В. Громченка, Т. Докшицера, Ф. Крижанівського,

В. Луба, Г. Марценюка, Р. Наконечного, В. Швеця, В. Посвалюка, М. Терлецького, О. Палаженка та ін.

Аналіз представлених вище досліджень засвідчує не лише про актуальність означеної проблематики, а й необхідність подальшого вивчення, узагальнення та систематизації наукових та навчально-методичних праць саме представників виконавської валторнової школи в Україні.

Актуальність окресленої проблеми, її теоретична та практична значимість для підготовки виконавців на духових та ударних інструментах, відсутність ґрунтовних праць з теми дослідження і зумовили вибір кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня "Бакалавр" "Наукові та навчально-методичні праці валторністів у системі музичної освіти України".

Зв'язок роботи з науковими планами. Бакалаврська кваліфікаційна робота входить до плану науково-дослідної роботи кафедри духових та ударних інструментів Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету і складає частину наукового напрямку "Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя". Тему наукової роботи затверджена Вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету.

Мета дослідження полягає у ґрунтовному аналізі та систематизації наукових та навчально-методичних праць валторністів та висвітлення їх ролі у системі музичної освіти в Україні.

Для досягнення поставленої мети дослідження визначено наступні **завдання:**

- проаналізувати стан вивчення проблеми на основі існуючої джерельної бази;
- висвітлити шлях становлення та розвитку виконавської школи гри на валторні в Україні;
- проаналізувати наукові та навчально-методичні праці валторністів в

закладах початкової та вищої музичної освіти;

- обґрунтувати ступінь впливу наукової і навчально-методичної роботи валторністів на розвиток виконавства на духових інструментах в Україні;
- дослідити та систематизувати наукові та навчально-методичні праці представників виконавської школи гри на валторні в регіонах України.

Об'єкт дослідження – освітній процес в закладах мистецького спрямування.

Предмет дослідження – наукові та навчально-методичні праці валторністів у системі музичної освіти України.

Методологічну та теоретичну основу дослідження становлять праці провідних науковців у галузі історії розвитку українського виконавства на духових та ударних інструментах (В. Апатський, П. Круль В. Посвалюк, Ю. Рудчук, С. Цюлюпа); наукові дослідження в царині методики навчання гри на духових та ударних інструментах (І. Кобець, М. Табаков, А. Жубр, В. Луб, В. Посвалюк, В. Швець, І. Гишка, Р. Наконечний); мистецтвознавчі дослідження, присвячені розгляду питань організації конкурсів виконавців на духових та ударних інструментах в Україні (В. Апатський, В. Посвалюк, С. Цюлюпа).

Для реалізації поставлених завдань використовувався такий комплекс наукових **методів**, а саме:

- *історичні* – методи, які використовувались для аналізу культурно-мистецького життя України у контексті історико-політичних і соціокультурних чинників;
- *ретроспективні* – аналізування культурно-мистецьких процесів в історичній проекції;
- *теоретичні* – аналіз наукової, педагогічної, музикознавчої та навчально-методичної літератури з метою узагальнення теоретичних питань щодо впливу науково-методичних досліджень на розвиток духового мистецтва в Україні;

- *емпіричні* – спостереження, бесіди, створення спеціальних ситуацій тощо;
- *системного підходу*, що аналізує, систематизує та узагальнює досвід духового виконавства в Україні на сучасному етапі його розвитку.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів:

Бакалаврська кваліфікаційна робота є першою спробою розкрити стан забезпечення освітнього процесу для підготовки фахівців жанру духової музики в Україні, проаналізувати наукові та навчально-методичні праці валторністів у системі музичної освіти України. У роботі:

обґрунтовано:

- ступінь впливу наукової та навчально-методичної роботи на розвиток виконавства на духових і ударних інструментах в Україні.

систематизовано:

- відомості про сутність, зміст та форми наукової та навчально-методичної діяльності педагогів, виконавців на валторні в Україні;

- відомості про педагогічну, наукову, навчально-методичну діяльність валторністів України;

- відомості про діяльність представників виконавської валторнової школи у мистецьких спілках, гільдіях та в організації конкурсно-фестивального руху в Україні.

Організація дослідження. Дослідження відбувалося у три етапи протягом 2023 року згідно затвердженого календарного плану.

Практичне значення роботи. Кваліфікаційна наукова робота на здобуття освітнього ступеня "Бакалавр" дає корисний комплекс знань для науковців, педагогів-методистів, здобувачів вищої освіти, учнів та студентів закладів мистецького спрямування, поціновувачів жанру духової музики.

Сформульовані у дослідженні основні положення, зроблені висновки, викладений фактичний матеріал можуть бути використані для оновлення змісту

фахових навчальних курсів з дисциплін „Історія розвитку духового інструментального та оркестрового виконавства”, „Методика викладання гри на духових та ударних інструментах”, "Методика роботи з духовим оркестром", створення навчальних посібників та підручників в царині духової музики, написання наукових статей, методичних рекомендацій.

Окремі методичні ресурси можуть бути впроваджено в розробку спецкурсів із підготовки бакалаврів та магістрів спеціальності 025 "Музичне мистецтво".

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

Повний обсяг роботи складає 37 сторінок, з них 33 сторінки основного тексту. Список використаних джерел становить 32 найменувань.

РОЗДІЛ І

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВИКОНАВСТВА НА ВАЛТОРНІ В ЕВОЛЮЦІЙНІЙ ПРОЕКЦІЇ

1.1. Наукові та навчально-методичні праці в системі підготовки фахівців жанру духової музики.

Актуальність вивчення проблеми наукового та навчально-методичного забезпечення освітнього процесу в закладах мистецького спрямування всіх рівнів акредитації зумовлюється потребою сучасного суспільства у цілісних, творчих особистостях, які би вільно володіли новітніми методологіями і технологіями різних видів діяльності та спроможних до постійного удосконалення професійної компетентності, творчої самоактуалізації та самореалізації.

В умовах нинішнього стрімкого науково-технологічного підйому, проблема якісного забезпечення освітнього процесу новітньою науковою та навчально-методичною літературою стає вирішальною.

Проте, незважаючи на певні досягнення новітньої педагогічної науки досі не розв'язано суперечності між об'єктивною потребою суспільства в активній, творчій особистості, яка б володіла навичками самостійного самовдосконалення та якісним рівнем наукової та навчально-виховної практики, що здебільшого забезпечує у сфері професійної освіти підготовку виконавців на духових та ударних інструментах загалом, та валторністів зокрема.

Зазначена суперечність спричинена, передусім недосконалістю сучасних вимог змісту професійної освіти та фактичного змісту, форм та методів фахової підготовки, а також недостатнім науковим та теоретико-методологічним обґрунтуванням та організаційно-методичним забезпеченням освітнього процесу будь якої спеціалізації, у тому числі підготовки фахівців у жанрі духової

музики.

У теорії професійної музичної освіти, за окремими випадками, практично відсутні дослідження щодо систематизації існуючих наукових та навчально-методичних праць валторністів та їх місця у системі музичної освіти України та не обґрунтовано й не розроблено педагогічно доцільну систему організаційно-методичного забезпечення творчого розвитку молоді впродовж їх професійної підготовки у закладах мистецького спрямування.

У сучасних умовах, коли навчання, постійне поповнення та отримання нової інформації стає вимогою часу, важко уявити освітньо-виховний процес будь якого навчального закладу без забезпечення його науковими та навчально-методичними працями, адже проблема підвищення рівня професійної підготовки виконавців на духових та ударних інструментах та удосконалення процесу викладання спеціальних дисциплін з фаху вимагають якісних зрушень у цьому напрямку. Зрозуміло, що "прогресуюче відставання теорії від практики в галузі культури і мистецтва несе загрозу, яка може привести до негативних наслідків, тому більшість учасників освітнього процесу з числа виконавців та педагогів-духовиків добре усвідомлюють той факт, що необхідно доповнити свою творчу, педагогічну, виховну та практичну діяльність теоретичними науковими та навчально-методичними дослідженнями"[30].

Важливим важелем процесу підвищення професіоналізму є:

1) активізація пошуку інноваційних шляхів організації наукової та навчально-методичної роботи у навчальних закладах всіх рівнів акредитації, що спрямовується на забезпечення якісного та безперервного підвищення професійного розвитку як учнів, здобувачів вищої освіти, так і педагогів;

2) впровадження в освітній процес нових форм та засобів навчально-методичної роботи;

3) збільшення навчально-методичних праць, що сприяють удосконаленню освітнього процесу;

4) активізація пізнавальної діяльності та прагнення до самостійного отримання знань та розвитку умінь.

Слід наголосити, що навчально-методична робота – це комплекс взаємодоповнюючих та взаємопов'язаних елементів, серед яких провідне місце займають наукові та навчально-методичні праці, що сприяють підвищенню фахового рівня.

Існуючи протягом значного історичного періоду музична педагогіка в жанрі духового сольного та ансамблевого виконавства поповнилась вагомим багажем наукових історичних та навчально-методичних праць, що забезпечують освітній процес у закладах мистецького спрямування.

Питання історії розвитку духового виконавства в Україні розглядаються у фундаментальних дослідженнях вітчизняних науковців В. Апатського, В. Богданова, А. Карпяка, В. Качмарчика, П. Круля, В. Посвалюка, Ю. Рудчука, Ю. Тарарака, С. Цюлюпи та ін.

Розгляду проблем фахової підготовки виконавців на духових та ударних інструментах присвячені науково-методичні дослідження І. Кобця, І. Гишки, В. Громченка, Т. Докшицера, Ф. Крижанівського, В. Луба, Г. Марценюка, Р. Наконечного, В. Швеця, М. Терлецького, О. Палаженка та ін.

Еволюція проведення виконавських конкурсів та фестивалів та їх значення для розвитку духового сольного та ансамблевого виконавства в Україні розглядається у працях В. Апатського, В. Посвалюка, С. Цюлюпи та ін.

Окремі аспекти досліджуваного нами явища представлені у вигляді наукових та навчально-методичних публікацій та наукових статей провідних вітчизняних науковців, педагогів-методистів та виконавців на духових та ударних інструментах.

Безперечно, всі ці наукові та навчально-методичні доробки в поєднанні з різноманітними формами навчально-методичної роботи сприяють удосконаленню навчально-виховного процесу в освітніх закладах мистецького

спрямування, підвищують професійний рівень як учнів, так і викладачів.

1.2. Валторна в історії духового інструментального виконавства.

Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань кваліфікаційної роботи, вважаємо за необхідне більш ґрунтовно висвітлити еволюційний шлях розвитку валторни та її історичної ролі в історії духового інструментального виконавства.

Як відомо, первісні духові та ударні інструменти були присутні у побуті наших пращурів, які жили на території сучасної України ще в епоху раннього палеоліту.

Значного розвитку виконавство на духових та ударних інструментах досягло у майже тисячолітній період існування античної культури грецької Причорноморської цивілізації.

Чисельні ґрунтовні історичні та культурологічні дослідження вказують на велику роль духового виконавства у громадському та державному житті Київської Русі: духова музика була обов'язковим атрибутом князівського побуту, незмінно супроводжувала воєнні походи, була присутня у громадському житті тощо.

Становлення національної музичної освіти, в тому числі і в жанрі духової музики, науковці-дослідники пов'язують з виникненням та поширенням в Україні так званих "братств" та "братських шкіл", основною метою яких було організація музичної освіти, відкриття музичних шкіл, музична підготовка регентів, співаків, просвітницька діяльність тощо. Одним із давніших братств стало Львівське братство, яке створено у тридцятих роках XV ст.

Дещо пізніше, в кінці XVI ст., спочатку на Західній Україні, в Кам'янець-Подільському, Львові, пізніше – в Києві, Харкові виникли "музикантські цехи", які стали осередками професійної музичної освіти, в тому числі навчання гри на

духових та ударних інструментах. Слід зазначити, що діяльність означених музичних об'єднань зіграла величезну роль у розвитку українського професійного виконавства на духових та ударних інструментах.

Розквіт музичних цехів доводиться на кінець XVII – XVIII століття.

Наприкінці XVIII ст. музикантські цехи витісняються міськими муніципальними та садибними оркестрами, появою музичних товариств, міських концертних організацій, відкриттям професійних музичних освітніх закладів, метою яких була професійна підготовка музикантів, в тому числі і духовиків. Багато братських шкіл, що розширили свою навчальну програму та удосконалили методику навчання, реорганізувались у середні учбові навчальні заклади – колегіуми. На основі такого колегіуму у 1632 році, у Києві була відкрита Києво-Могилянська академія, в якій функціонував кращий в Києві симфонічний оркестр. Випускниками Києво-Могилянської академії були видатні українські композитори А. Ведель, М. Березовський.

Величезний внесок у розвиток вітчизняної музичної культури зробила відкрита у 1737 році Глухівська музична школа, вихованці якої в подальшому ставали учнями інструментальних класів Петербурзького театрального училища, музикантами Петербурзького придворного оркестру,

Значна роль у розвитку професійного виконавства на духових та ударних інструментах в Україні належить заснованим на початку XVIII ст. Чернігівському (1700), Харківському (!727), Переяславському (1738) колегіумам.

У 1796 р. за сприяння польського діяча, диригента, композитора, педагога Ю. Ельснера у Львові була заснована Музична академія, у 1838 р. – галицьке музичне товариство, яке зіграло визначну роль в історії музичної культури не тільки Галичини, а й всієї України.

У 1805 р. на базі колегіуму, у Харкові був заснований Харківський, пізніше – Київський, Львівський університети, Ніжинський ліцей, багаточисельні

музичні школи, духовні училища, в яких на професійній основі навчали грати на духових інструментах.

Наприкінці XVIII ст. в Кременчуці при капелі князя Г. Потьомкіна була відкрита музична академія, у великих містах України виникають приватні музичні школи, з'являються перші збірки для навчання гри на духових та ударних інструментах, переважно гами та п'єси.

Що стосується валторни, то необхідно зауважити, що цей інструмент виник на основі мисливського рогу у Франції приблизно на зламі XVII-XVIII століть. Первісна валторна, яка була натуральною, була здатна виконувати лише тони натурального звукоряду, а для гри в різних тональностях, приходилось використовувати інструменти різних строїв. Пізніше, в процесі удосконалення, валторна отримала крони різної довжини, які змінювали стрій інструмента.

Децю пізніше була винайдена інвенційна валторна, на якій вже було можливо грати в різних строях, клапанний ріжок, який започаткував виникнення широко мензурних амбушурних духових інструментів різних розмірів [3].

В першій половині XVIII ст. використання валторни як мелодичного інструменту в симфонічних оркестрах досягає свого розквіту і тісно пов'язане з творчістю Г. Генделя та Й. С. Баха.

Композитори епохи Класицизму (Й. Гайдн, В. Моцарт) використовують валторну переважно в якості зв'язуючого елемента між дерев'яними та мідними духовими інструментами, для створення гармонічної основи та стійкості всього оркестру.

У другій половині XVIII ст. валторна завоювала справжнє право називатись сольним музичним інструментом, коли її можливості блискуче використовуються в камерних творах, дивертисментах, серенадах, ноктюрнах, а також в соло симфонічних оркестрів.

Значний прорив у виконавстві на валторні спричинило винахід вентильних хроматичних мідних духових інструментів. Валторністи почали грати на

інструментах строю F, які вирізнялись м'якістю звучання, завдяки зусиллям композиторів Г. Берліоза, Р. Вагнера, Д. Верді, А. Дворжака, Ф. Ліста хроматичні вентильні валторни посідають законне місце в симфонічному оркестрі.

Розквіт валторнової виконавської школи пов'язують з діяльністю професорів Паризької консерваторії. З цього приводу слід згадати соліста симфонічного оркестру "Гранд-опера", професора класу валторни Паризької консерваторії, автора першої "Школи" для навчання гри на валторні "*Methodes pour le cor*" (1802) **Фридеріка Дювернуа** (1765-1835), який є також автором концертів та інших творів для валторни.

Франсуа Допра (1781-1868) – виконавець-віртуоз, соліст оркестру Національної Гвардії та симфонічного оркестру "Гранд-опера", професор класу валторни Паризької консерваторії (1816-1842), автор чисельних творів для валторни, автор "Школи гри на альтовій та басовій валторні".

Учень Ф. Допра, його наступник у класі валторни Паризької консерваторії (з 1842), блискучий виконавець-віртуоз на натуральній та хроматичній валторні, автор "Школи для валторни", багатьох п'єс та етюдів для валторни **Жак Франсуа Галле** (1795-1864).

До наших днів дійшли імена видатних виконавців-віртуозів, французьких валторністів **Ежена Етьєна Вів'є** (1821-1900), який блискуче володів традиційними та нетрадиційними прийомами гри на валторні; **Луї Савара**, який на зламі ХІХ-ХХ ст. активно гастролював, в тому числі давав концерти в Петербурзі, Москві, Києві, Львові.

Надзвичайно популярним в ті часи був видатний німецький валторніст Людвіг Шунке (1810 - ?), який отримав освіту у Парижі, у А. Рейхи, близький друг Р. Шумана, засновник "Нового музичного журналу".

У Віденській консерваторії з 1822 р. клас валторни вів **Едуард Констатин Леві** (1796-1845), один з перших віртуозів, який освоїв вентильну валторну, соліст Віденської опери, активно гастролював по Європі [3].

Становлення української професійної виконавської школи гри на валторні мистецтвознавці пов'язують з іменами яскравих виконавців та педагогів, серед яких представники Київської валторнової школи **Самборський, Ріша, В. Ріхтер, М. Підгорбунський, М. Пухович, Я. Юрченко, М. Бабенко, М. Юрченко, А. Карпань, П. Грушовенко.**

Одеська валторнова школа пов'язана з іменами відомих виконавців та педагогів, серед яких **Р. Шван, В. Ріхтер, А. Лопатін, А. Березняк, А. Осиненко, В. Базилевич, В. Галик, В. Бондарчук, В. Апостол.**

Харківська виконавська школа гри на валторні представлена іменами чудових виконавців та педагогів, серед яких **Ю. та А. Юр'яни, В. Кокотов, І. Якустилі, А. Овчар, А. Маличенко.**

Львівська валторнова школа пов'язана з іменами відомих виконавців та педагогів, серед яких **В. Прядкін, М. Видейко, В. Антонов, С. Кислевич, М. Беркович** та ін.

Представниками Донецької валторнової школи є **Г. Соболев, О. Новицький, П. Заднипрянський, В. Комликов.**

Рівненська школа гри на валторні представлена іменами чудових педагогів та виконавців, серед яких старший викладач кафедри духових та ударних інструментів Інституту мистецтв РДГУ **Дмитро Полех**, викладачі Рівненського музичного фахового коледжу культури і мистецтв **Іван Кузнецов, Борис Власюк**, викладачі дитячих музичних шкіл Рівненщини **Петро Любченко, Зиновій Омельковець, Василь Денисюк, Володимир Смотрицький, Свирида, Анатолій Шах, В. Хмарук.**

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

Узагальнюючи матеріали першого розділу кваліфікаційної наукової роботи, можемо зробити наступні висновки.

Радикальні зміни, що відбуваються в сучасному соціально-політичному та культурному житті суспільства, входження України до світової спільноти спонукають до перебудови вітчизняної освітньої галузі. Запити сьогодення вимагають від сучасної науки теоретичного переосмислення комплексу навчально-методичного супроводу освітнього процесу, ґрунтовного висвітлення величезного виконавського та педагогічного досвіду, наукової та методичної спадщини.

Для досягнення поставленої мети та вирішення визначених завдань кваліфікаційної роботи, на основі аналізу наукової, історичної, мистецтвознавчої та методичної літератури у першому розділі дослідження нами визначена сутність, зміст та форми наукової та навчально-методичної діяльності педагогів, виконавців на валторні в Україні та обґрунтовано значення та ступінь впливу наукової та навчально-методичної роботи на розвиток виконавства на духових і ударних інструментах в Україні.

У роботі доводиться, що вимогою часу є навчання, постійне та безперервне отримання та оновлення знань, що вимагає не тільки переосмислення форм та методів навчання, впровадження в освітній процес інноваційних технологій, а й забезпечення освітнього процесу у навчальних закладах всіх рівнів акредитації новітніми науковими та навчально-методичними працями.

Аналіз науково-методичної літератури з питань дослідження дає нам право стверджувати, що за значний історичний період свого існування музична педагогіка збагатилась значним масивом наукових та навчально-методичних праць, що в поєднанні з різноманітними формами навчально-методичної роботи забезпечують освітній процес, сприяють його удосконаленню, спонукають до самонавчання та саморозвитку, підвищують професійний рівень як учнів, так і

викладачів в освітніх закладах мистецького спрямування.

У першому розділі кваліфікаційної роботи прослідковуються історичні шляхи становлення та розвитку виконавської школи гри на валторні, згадуються імена фундаторів та представників київської, львівської, одеської, харківської та рівненської валторнових шкіл.

РОЗДІЛ II

ЗМІСТ ТА СУТНІСТЬ НАУКОВОГО ТА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В КЛАСІ ВАЛТОРНИ

2.1. Наукові та навчально-методичні праці валторністів у початкових закладах музичної освіти.

Інноваційні перетворення, що відбуваються в сучасному суспільстві спонукають до перегляду та переосмислення сутності мистецької освіти, створення нових освітніх стандартів, які б в повній мірі забезпечили саморозвиток та самовдосконалення особистості.

Вирішення цих завдань потребує удосконалення освітнього процесу, впровадження нових форм та методів навчання, збільшення наукових та навчально-методичних праць в жанрі духової музики, створення умов активізації науково-дослідної роботи викладачів.

В рамках нашого наукового дослідження маємо за мету надати ґрунтовний аналіз існуючих наукових та навчально-методичних праць валторністів, що забезпечують освітній процес в початкових закладах музичної освіти.

Освітній процес у початкових закладах мистецької освіти (музичні школи, школи мистецтв, студії та гуртки) регламентується освітніми програмами, що визначають загальний зміст, основні засади організації навчального процесу, перелік основних освітніх компонентів (навчальні дисципліни та форми контролю).

Для кожного музичного інструменту, в тому числі і для валторни, обов'язковим є розроблена на основі типової освітньої програми навчальна програма, нормативний зміст якої має бути мінімально необхідним для набуття компетентностей, згідно початкового (елементарного), середнього (базового) підрівня початкового професійного спрямування.

Без сумніву, навчально-виховний процес в будь-якому закладі музичної

освіти передбачає наявність навчально-методичних праць, методичних розробок та вказівок, репертуарних збірників, що є необхідним не тільки для підготовки фахівців в жанрі духової музики, а й для підвищення професійної кваліфікації викладачів.

Не виключенням є і забезпечення науковою та навчально-методичною літературою класу валторни. З огляду на це, вважаємо за необхідне проаналізувати існуючі навчально-методичні праці та репертуарні збірники для валторни, що забезпечують освітній процес в закладах початкової музичної освіти:

І. Якустіді Методика навчання гри на валторні: навчальний посібник, Київ: Музична Україна, 1977. – 79 с.

У навчально-методичній праці зроблено спробу на підставі об'єктивних даних, висвітлених у спеціальній музичній та медичній літературі, а також на основі проведених досліджень виявити закономірності постановки і використання амбушура та інших компонентів виконавського апарата при грі на валторні.

В роботі зроблено ряд висновків, які можуть бути корисними педагогам, обгрунтовано деякі теоретичні положення щодо методики навчання гри і техніки виконавства. До їх застосування, звичайно, треба підходити творчо, враховуючи велику різноманітність анатомо-фізіологічних особливостей та індивідуальних нахилів учнів-валторністів і рівень їх підготовки.

В роботі розглянуті основні закономірності розвитку амбушура та подані вправи для щоденних занять валторністів.

Пилипчак В. Г. Школа гри на валторні в двох томах (2006, 2008).

Шаллар. Ф. Школа гри на валторні. – М: Музика, 1991.

Перелік видань та творів для валторни українських та зарубіжних композиторів для учнів початкової музичної освіти:

1. Валторна 1-2 класи: учбовий репертуар ДМШ. Київ: Музична Україна, 1990. – 56 с.
2. Валторна 3-4 класи: учбовий репертуар ДМШ. - Київ: Музична Україна, 1990. – 59с.
3. Закопець Л. М. Етюди в характерах і настроях: навчально-методичний посібник. Рівне: Волинські обереги, 2019. – 38 с.
4. Етюди для валторни на різні види техніки 1-2 класи ДМШ. – Київ: Музична Україна, 1979.
5. Етюди для валторни на різні види техніки 3-5 класи ДМШ. – Київ: Музична Україна, 1987.
6. Хрестоматія для валторни 1-5 класи ДМШ. – М: Музика, 1988.

Аналіз навчально-методичних посібників, шкіл гри на валторні, методичних рекомендацій, репертуарних збірників для учнів початкових закладів освіти свідчить про недостатній рівень навчально-методичного забезпечення освітнього процесу в класі валторни означених навчальних закладах. Необхідно визнати, що репертуарні збірники для валторни містять вкрай мало творів українських композиторів, відсутні методичні рекомендації для навчання гри на валторні, клас ансамблю не забезпечений необхідною кількістю навчального матеріалу.

2.2. Наукові та навчально-методичні праці валторністів у вищих закладах музичної освіти 1-4 рівнів акредитації.

В процесі розвитку та вдосконалення музичної освіти в Україні особливого значення набуває проблема підвищення рівня професійної підготовки виконавців на духових інструментах загалом, та на валторні зокрема, піднесення її на вищій щабель, забезпечення умов для самоосвіти та самовдосконалення майбутніх фахівців.

Провідна роль у вирішенні цих завдань належить саме науковій та навчально-методичній роботі, що є лейтмотивом діяльності кожного викладача у вищому закладі музичної освіти.

Вивчення наукової літератури з питань дослідження дозволяє констатувати, що в останні роки значно активізувалась наукова та навчально-методична діяльність викладачів кафедр духових та ударних інструментів, не останнє місце в якій належить і представникам виконавської школи гри на валторні.

Іван Васильовичем Якустіді (1926-1997) – доктор мистецтвознавства, професор Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського у 1983 р. захистив кандидатську дисертацію на тему "*Допитання про формування губного апарату валторніста*".

В цьому науковому дослідженні велика увага приділена характеристиці анатомії та фізіології губного апарату валторніста, запропонована методика постановки амбушура для виконавців на валторні, враховуючи особливості будови виконавського апарату.

У 1993 р. Іваном Васильовичем Якустіді у Київській державній

консерваторії була захищена дисертація на здобуття наукового ступеня доктора мистецтвознавства на тему *"Значення тембру валторни у процесі навчання"*.

Робота присвячена теоретичному аналізу основних факторів, що визначають формування якісного тембру звучання валторни. У роботі прослідковуються еволюційні шляхи розвитку виконавства на валторні; вирішується проблема звукоутворення при грі на валторні у залежності від різних засобів постановки мундштука на губах; аналізуються фактори, що визначають якість тембрового звучання валторни; досліджується спектральний склад звуків, що утворюються при виконанні вібрато; робиться висновок стосовно того, що процес розвитку тембра валторни багато у чому визначається станом амбушура та постановкою мундштука на ньому.

В. Якустіді є автором багаточисельних науково-методичних статей та посібників, серед яких:

1. І. В. Якустіді Методика навчання гри на валторні: навчально-методичний посібник. – Київ: Музична Україна, 1977. – 80 с.

2. І. В. Якустіді Особливості формування губного апарата валторніста: навчально-методичний посібник, - Харків: Інститут проблем кріобіології і кріомедицини АН УРСР, 1977. – 55 с.

3. І. В. Якустіді Дослідження спектральних характеристик звукоряду валторни та роль амбушура у формуванні якісного тембру її звучання: навчальний посібник. – Харків: Основа, 1992. – 210 с.

4. І. В. Якустіді Мідні духові інструменти: програма та методичні рекомендації для шкіл та ліцеїв мистецтв. – Київ, 1993. – 74 с.

Круль Петро Франкович (1959 р.н.) – академік Академії наук вищої освіти, України, доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри теорії та історії виконавського мистецтва Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника. У 1991 р. захистив кандидатську дисертацію на тему: *"Синтезоване виконавство – єдиний творчий процес"*, в якій

розглядаються проблеми звуковидобування при комплексному поєднанні співу з виконавством на музичному інструменті.

У 2001 р. Круль П. Ф. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора мистецтвознавства на тему: *"Генезис духового та ударного інструментального виконавства України"*, присвячену вивченню етапів історичного шляху становлення та розвитку духового мистецтва в Україні, запропоновано авторську методику археографічного опрацювання архівних матеріалів.

У науковому та навчально-методичному доробку:

1. Круль П. Ф. Національне духове інструментальне мистецтво українського народу: Малодосліджені сторінки історії: Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського. – Київ, 2000. – 324 с.

2. Круль П. Ф. Духовий інструментарій в історії музичної культури України : підручник для вищих музичних закладів IV рівня акредитації. – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника, 2013. -219 с.

3. Круль П. Ф. Національне виконавство на духових та ударних інструментах в Україні: монографія. – К. : Вид-во «Етносфера», 2000.

4. Круль П. Ф. Східнослов'янська інструментальна культура: історичні витоки та функціонування: монографія. – Івано –Франківськ: ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2006. – 164 с.

5. Круль П. Ф. Національне духове інструментальне мистецтво українського народу: монографія.- Київ, 2000.

Бондарчук Володимир Іванович – валторніст, народний артист України, професор кафедри духових та ударних інструментів Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової, м. Одеса. В 2006 ним

видано навчальний посібник "Комплексні вправи для самостійних занять на валторні" з грифом Міністерства культури і туризму України для використання у навчальному процесі вищих музичних закладів освіти III - IV рівнів акредитації.

Овчар Олександр Павлович – кандидат мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри духових та ударних інструментів і оперно-симфонічного диригування Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського у 2017 р. захистив кандидатську дисертацію на тему: *Духове виконавство у Харкові XVIII - початку XX століття: етапи еволюції*".

В роботі систематизовано, узагальнено та обгрунтовано етапи історичного процесу виконавства на духових інструментах у Харкові; визначено місце харківської духової школи та її вплив на розвиток духового сольного та ансамблевого виконавства в Україні; визначені педагогічні основи харківської школи гри на духових інструментах.

Пилипчак Василь Григорович (1951 р. н.) – заслужений артист України, член Національної спілки композиторів України, соліст-концертмейстер групи валторн симфонічного оркестру національного академічного театру опери та балету України імені Т. Г. Шевченка. Автор низки навчально-методичних праць та репертуарних збірників для валторни, збірників щоденних вправ, етюдів, п'єс для валторни.

В. Г. Пилипчак – автор низки наукових статей, присвячених проблемам виконавства на валторні, серед яких "Секрет і поезія довгих звуків" (Київ, 2000), "Гігієна для валторністів" (Київ, 2007), "Про валторнову школу" (Київ, 2009).

Соболев Георгій – професор Донецької державної музичної академії імені С. Прокоф'єва, вихованець Харківського Інституту мистецтв (клас валторни І. Якустіді), автор більше 30 навчально-методичних робіт, серед яких "Техніка гри на валторні", "Про зниження вікового цензу виконавців на духових

інструментах", "Ансамбль духових інструментів і нова концепція виконання", "Артикуляція на валторні", "Вимова музичної мови під час гри на духових інструментах", "Артикуляція на валторні" та ін.

М. К. Станіславський – довгий час працював старшим викладачем по класу валторни на кафедрі духових та ударних інструментів Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського.

М. К. Станіславський – автор наукових та навчально-методичних статей, серед яких "Каденція" (Київ, 2008), в якій автор піднімає питання про виконавство каденцій у творах для валторни, розглядає значення каденції в художньому творі великої форми, досліджує різні типи каденцій, закликає валторністів до створення власних каденцій, пропонує методику розвитку імпровізаційних умінь учнів класу валторни.

Кафедрою духових та ударних інструментів Інституту мистецтв РДГУ щорічно проводиться міжнародна науково-практична конференція "Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя" та видається збірник наукових статей, в якому публікуються, в тому числі, дослідження представників школи гри на валторні.

1. **Завадецька І. С. Жанр валторного концерту в творчості українських композиторів 70-90-х років ХХ ст.** "Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя": збірник наукових праць. Випуск 1, Рівне: Волинські обереги, 2006. - С. 84-89.

2. **Караиванов С. И. 85 лет со дня рождения Петко Радева** "Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя": збірник наукових праць. Випуск 11, Рівне: Волинські обереги, 2019. - С. 19-26.

3. **Круль П. Ф. Звукосигнальна мова як об'єкт вивчення історії людства** "Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в

контексті національної культури України та зарубіжжя": збірник наукових праць. Випуск 1, Рівне: Волинські обереги, 2006. - С.16-21.

4. **Круль П. Ф. Інструментальна реформа у військовій оркестровій музиці першої третини XVIII сторіччя** "Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя": збірник наукових праць. Випуск 2, Рівне: Волинські обереги, 2007. - С.– 16-19.

5. **Круль П. Ф. Фреска "Скоморохи** "Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя": збірник наукових праць. Випуск 3, Рівне: Волинські обереги, 2008. - С. 29-34.

6. **Круль П. Ф. Організація цехової праці музикантів-духовиків у Львові кінця XVI-XVIII століття** "Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя": збірник наукових праць. Випуск 4, Рівне: Волинські обереги, 2009. - С. 117-121.

7. **Круль П. Ф. Український камерний ансамбль духових інструментів XX століття** "Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя": збірник наукових праць. Випуск 5, Рівне: Волинські обереги, 2013. - С. 144-147.

8. **Круль П. Ф. Народний духовий інструментарій у музично-виконавській культурі карпатського регіону** "Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя": збірник наукових праць. Випуск 6, Рівне: Волинські обереги, 2014. - С. 42-44.

9. **Круль П. Ф. Духовий інструментарій у мініатюрах Радзивілівського літопису** "Історія становлення та перспективи розвитку

духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя": збірник наукових праць. Випуск 7, Рівне: Волинські обереги, 2015. - С. 16-19.

10. **Круль П. Ф. Процес професійного становлення студента-митця** "Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя": збірник наукових праць. Випуск 8, Рівне: Волинські обереги, 2016. - С. 34-36.

11. **Круль П. Ф. Драматургія тембру мідних духових інструментів у оркестровій музиці ХІХ століття** "Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя": збірник наукових праць. Випуск 9, Рівне: Волинські обереги, 2017. - С. 57-59.

12. **Поля Паунова-Тошева Формування, розвиток та утвердження інструментальної та педагогічної валторнової школи в Болгарії.** "Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя": збірник наукових праць. Випуск 10, Рівне: Волинські обереги, 2006. - С. 76-85.

13. **Славинска Рада Явление "Пловдивская валторновая школа** "Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя": збірник наукових праць. Випуск 10, Рівне: Волинські обереги, 2018. - С. 20-25.

Перелік творів для валторни українських та зарубіжних композиторів для здобувачів вищої освіти:

1. Ансамблі болгарських композиторів для валторни з оркестром (упор. Стоян Караіванов)
2. Барсанті Франческо Концерт для двох валторн з оркестром D-Dur.
3. Бетховен Л. Сонати для валторни з ф-но. – М: Музика, 1977.
4. Валдохорнови ансамбли от български композиторн.

Интерпретацмонная редакция, преработка и допълнителна информация проф. Стоян Караиванов. – Пловдив, 2011. -64+20 с.

5. Гайдн Й. Концерт для валторни з оркестром. М: Музика, 1982.
6. Гайдн Й. Концерт для двох валторн з оркестром. М: Музика, 1980.
7. Гендель А. Концертино для двох валторн з фортепіано.
8. Глієр Р. Концерт для валторни з оркестром. М, 1987.
9. Гедике А. Концерт для валторни з оркестром. М, 1982.
10. Данци Ф. Соната для валторни з ф-но. М: Музика, 1978.
11. Збірник п'єс для ансамблів мідних духових інструментів (упор. Л. Носов). – Київ: державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури.
12. Караиванов Стоян От репертоара на Пловдивско брас трио. Проект посвящава се на юбелейната 75-та годовщина на националното училище та музикално и танцово изкуство "Добри Петков".
13. Кофрон Ярослав Концертино для валторни з оркестром C-Dur.
14. Арнольд М. Фантазія для валторни – соло
15. Моцарт В. Концерти №1 для валторни з оркестром. М, 1984.
16. Моцарт В. Концерти №2 для валторни з оркестром. М, 1985.
17. Моцарт В. Концерти №3 для валторни з оркестром. М, 1977.
18. Моцарт В. Концерти №4 для валторни з оркестром. М, 1973.
19. П'єси для валторни з фортепіано: репертуарний посібник. Київ: Музична Україна, 1980. – 51 с.
20. Пилипчак В. Г. Квартет "Гомін Карпат" для 3-х валторн і туби.
21. Пилипчак В. Г. Тріо для флейти, валторни і фортепіано.
22. Пилипчак В. Г. "Молитва нескореним" для валторни і фагота (пам'яті А. Горської).
23. Пилипчак В. Г. 5 п'єс для 3-х валторн.
24. Пилипчак В. Г. Квартет "Валторнові жарти" для 4-х валторн.

25. Пилипчак В. Г. Квартет "Привітання" для 4-х валторн.
26. Пилипчак В. Г. Квартет "Щедрівка" для 4-х валторн.
27. Пилипчак В. Г. Квінтет для валторни, флейти, гобоя, кларнета та фагота.
28. Пилипчак В. Г. Монолог. Музика для валторни, віброфону і струнного оркестру.
29. Пилипчак В. Г. Серенада для валторни і тромбону.
30. Пилипчак В. Г. Старосвітські танці для валторни і гобоя.
31. Пилипчак В. Концерт для валторни з оркестром.
32. Рис Ф. Сонати для валторни з ф-но. М: Музика, 1980.
33. Розетті Ф. Концерт для валторни з оркестром, E – dur
34. Сейдел Я. Мисливська симфонієтта (концерт для валторни з оркестром). М, 1979.
35. Штраус Н. Концерт для валторни з оркестром № 1. М, 1990.
36. Штраус Н. Концерт для валторни з оркестром № 2. М, 1990.
37. Шуман Р. Адажіо і Аллегро для валторни з фортепіано.

Безперечно, згадані нами наукові, навчально-методичні праці, наданий репертуарний список для валторни не є абсолютно повним. Ґрунтовний аналіз новітніх навчально-методичних досліджень вітчизняних науковців та педагогів-методистів в царині валторнового виконавства, репертуарний список для валторни має стати об'єктом систематичного аналізу та вивчення.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

У другому розділі кваліфікаційної бакалаврської роботи нами проаналізовані існуючі навчально-методичні праці валторністів та представлений перелік творів для валторни, що забезпечують освітній процес в класі валторни початкових музичних закладів (музичні школи, мистецькі школи, школи-студії, мистецькі гуртки).

У дослідженні надається ґрунтовний аналіз навчально-методичного забезпечення освітнього процесу в класі валторни вищих закладів музичної освіти 1-4 рівнів акредитації. Нами проаналізовані кандидатські дисертації провідних представників виконавської школи гри на валторні І. Якустіді, П. Круля та докторська дисертація П. Круля, а також наукові статті, присвячені питанням історії становлення валторнової школи в Україні та проблемам виконавства на валторні.

У другому розділі наукової роботи надається ґрунтовний аналіз навчально-методичних праць валторністів, аналізуються школи гри на валторні, навчально-методичні посібники та твори для валторни українських композиторів.

У роботі систематизується репертуар для валторни, що забезпечує освітній процес в класі валторни вищих закладів музичної освіти 1-4 рівнів акредитації.

Безперечно, згадані нами наукові, навчально-методичні праці, наданий репертуарний список для валторни не є абсолютно повним. Ґрунтовний аналіз новітніх навчально-методичних досліджень вітчизняних науковців та педагогів-методистів в царині валторнового виконавства, репертуарний список для валторни має стати об'єктом систематичного аналізу та вивчення.

ВИСНОВКИ

Радикальні зміни, що відбуваються в сучасному соціально-політичному та культурному житті суспільства, входження України до світової спільноти спонукають до перебудови вітчизняної освітньої галузі. Запити сьогодення вимагають від сучасної науки теоретичного переосмислення комплексу навчально-методичного супроводу освітнього процесу, ґрунтовного висвітлення величезного виконавського та педагогічного досвіду, наукової та методичної спадщини.

Для досягнення поставленої мети та вирішення визначених завдань кваліфікаційної роботи, на основі аналізу наукової, історичної, мистецтвознавчої та методичної літератури у першому розділі дослідження нами визначена сутність, зміст та форми наукової та навчально-методичної діяльності педагогів, виконавців на валторні в Україні та обґрунтовано значення та ступінь впливу наукової та навчально-методичної роботи на розвиток виконавства на духових і ударних інструментах в Україні.

У роботі доводиться, що вимогою часу є навчання, постійне та безперервне отримання та оновлення знань, що вимагає не тільки переосмислення форм та методів навчання, впровадження в освітній процес інноваційних технологій, а й забезпечення освітнього процесу у навчальних закладах всіх рівнів акредитації новітніми науковими та навчально-методичними працями.

Аналіз науково-методичної літератури з питань дослідження дає нам право стверджувати, що за значний історичний період свого існування музична педагогіка збагатилась значним масивом наукових та навчально-методичних праць, що в поєднанні з різноманітними формами навчально-методичної роботи забезпечують освітній процес, сприяють його удосконаленню, спонукають до самонавчання та саморозвитку, підвищують професійний рівень як учнів, так і викладачів в освітніх закладах мистецького спрямування.

У першому розділі кваліфікаційної роботи прослідковуються історичні

шляхи становлення та розвитку виконавської школи гри на валторні, згадуються імена фундаторів та представників київської, львівської, одеської, харківської та рівненської валторнових шкіл.

У другому розділі кваліфікаційної бакалаврської роботи нами проаналізовані існуючі навчально-методичні праці валторністів та представлений перелік творів для валторни, що забезпечують освітній процес в класі валторни початкових музичних закладів (музичні школи, мистецькі школи, школи-студії, мистецькі гуртки).

У дослідженні надається ґрунтовний аналіз навчально-методичного забезпечення освітнього процесу в класі валторни вищих закладів музичної освіти 1-4 рівнів акредитації. Нами проаналізовані кандидатські дисертації провідних представників виконавської школи гри на валторні І. Якустиді, П. Круля та докторська дисертація П. Круля, а також наукові статті, присвячені питанням історії становлення валторнової школи в Україні та проблемам виконавства на валторні.

У другому розділі наукової роботи надається ґрунтовний аналіз навчально-методичних праць валторністів, аналізуються школи гри на валторні, навчально-методичні посібники та твори для валторни українських композиторів.

У роботі систематизується репертуар для валторни, що забезпечує освітній процес в класі валторни вищих закладів музичної освіти 1-4 рівнів акредитації.

Безперечно, згадані нами наукові, навчально-методичні праці, наданий репертуарний список для валторни не є абсолютно повним. Ґрунтовний аналіз новітніх навчально-методичних досліджень вітчизняних науковців та педагогів-методистів в царині валторнового виконавства, репертуарний список для валторни має стати об'єктом систематичного аналізу та вивчення.

Список використаних джерел

1. Апатський В. М. Історія духового музично-виконавського мистецтва. Київ : ТОВ «Задруга», 2010. – 248 с
2. Апатський В.М. Актуальні проблеми духового музично-виконавського мистецтва: Навчальний посібник. Київ : ТОВ «Задруга», 2013. – 588 с.
3. Апатський В.М Історія духового музично-виконавського мистецтва.. Книга 2. . – Київ: ТОВ «Задруга», 2012. – 408 с.
4. Апатський В. М. Основи теорії та методики музично-виконавського мистецтва: навчальний посібник. Київ, НМАУ імені. П. І. Чайковського, 2006. – 432 с.
5. Богданов В. Історія музичного мистецтва України від найдавніших часів до поч. ХХ ст. : моногр. – Х. : Основа, 2007. – 395 с.
6. Богданов В. О. Кріпосні капели і оркестри в Україні (на прикладі Подільської й Чернігівської губерній). Вісник ХДАДМ. – Х., 2008. – № 14. – С. 14–20.
7. Богданов В.О. Історія духового музичного мистецтва України : монографія. – Х. : Основа, 2000. – 336 с.
8. Богданов В.О. Сольно-ансамблеве і оркестрове виконавство на духових інструментах у Києві й Харкові (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.). - Проблеми взаємодії мистецтва педагогіки та теорії і практики освіти. Мистецтво: від існуючого до виникаючого : зб. наук. праць. – Харків, 2007. – Вип. 20. – С. 348–361.
9. Богданов В.О., Богданова Л.Д. Історія духового музичного мистецтва України: від найдавніших часів до початку ХХст.: В 2-х томах.- Т.1.-Х.: ФО-П Сілічева С.О.,2013.- 384 с.

10. Богданов В.О., Богданова Л.Д. Історія духового музичного мистецтва України: від найдавніших часів до початку ХХст.: В 2-х томах.- Т.2.-Х.: ФО-П Сілічева С.О.,2013.- 348 с.

11. Вовк Р.А. Портрети корифеїв. Науково-популярне видання.– К.: НМАУ ім.. П.І. Чайковського, 2013.-225 с.

12. Завадецька І. С. Жанр валторнового концерту в творчості українських композиторів 70–90-х років ХХ століття. Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України. – Рівне, 2006. – Вип. 1. – С. 84–89.

13. Закон України про освіту. Відомості Верховної Ради, 2017, №38-39, ст. 380 [Електронний ресурс].–Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

14. Збірник наукових матеріалів VI-ї Міжнародної науково – практичної конференції «Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя». Випуск №6 /Упорядник С.Д.Цюлюпа. – Рівне: Волинські обереги, 2014.-156 с. ISBN 978-966-416-336-8

15. Збірник наукових матеріалів V-ї Міжнародної науково – практичної конференції «Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя». Випуск №5 /Упорядник С.Д.Цюлюпа. – Рівне: Волинські обереги, 2013.-160 с.

16. Збірник наукових праць «Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя». Випуск №13 /Упорядник С.Д.Цюлюпа. – Рівне: Волинські обереги, 2021.-178 с.

17. Круль П. Ф. Східнослов'янська інструментальна культура: історичні витоки і функціонування. – Івано –Франківськ: ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2006. – 164 с.

18. Круль П. Ф. Історичні критерії національного духового інструментального мистецтва в Україні XVIII ст. Науковий вісник НМАУ ім.

П.І. Чайковського. Музичне виконавство. –К., 2000. – Вип. 8 – С. 154–163.

19. Круль П. Ф. Національне духове інструментальне мистецтво українського народу: Малодосліджені сторінки історії. Нац. муз. акад. України ім. П.І.Чайковського ; [відп. ред. Ляшенко І.Ф.]. – К., 2000. – 324 с.

20. Круль П.Ф. Духовий інструментарій в історії музичної культури України : підручник для вищих музичних закладів IV рівня акредитації / Петро Круль. – Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2013.-2019 с. ISBN 978-640-353-0

21. Круль П.Ф. Питання походження національного духового інструментарію в контексті музичної україністики / П.Ф. Круль // Національна музична акад. України ім. П.І. Чайковського. Науковий вісник. – К., 2000. – Вип. 14. – С. 88–97.

22. Круль П.Ф. Розвиток національного духового інструментального мистецтва кінця XVIII – початку XIX століть / П.Ф. Круль // Історія в школі. – К. : Вид-во «Етносфера», 2000. – № 1. – С. 37–40.

23. Круль П.Ф. Сторінки з історії минулого національного духового інструментарію України / П.Ф. Круль // Вісник Держ академії керівних кадрів культури і мистецтв. – К. : ДАКККіМ, 2000. – № 3. – С. 38–44.

24. Посвалюк В.Т., Посвалюк К.В. Історія кафедри духових і ударних інструментів НМАУ ім.П.І.Чайковського у фотографіях. – К. : НМАУ ім. П.І.Чайковського, 2010.- 224 с. : іл. ISBN 978-966-7357-55-9

25. Рудчук Ю. Духова музика України XVIII-XIX століттях : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.03 «Музичне мистецтво» / Ю.Рудчук. – К., 2001. – 28 с.

26. Рудчук Ю.А. Духова музика в Україні (XVIII-XIX ст.) – К., 2006. – 228 с. – ISBN 5-12-004237-6.

27. Сверлюк Я. В. З історії розвитку духової музики на Волинському Поліссі. Поліссезнавство: наукові фольклорно-етнологічні та мистецтвознавчі

студії. – Рівне : Волинські обереги, 2001. – С. 96–100.

28. Цюлюпа С.Д. Виконавські конкурси як фактор формування української школи духового виконавства. Збірник наукових праць «Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя». Випуск №3 /Упорядник С.Д. Цюлюпа. – Рівне: Волинські обереги, 2008. -147 с.

29. Цюлюпа С.Д. Історія кафедри духових та ударних інструментів Рівненського державного гуманітарного університету: минуле і сучасне. Навчальний посібник.-Рівне: видавець О.Зень, 2012.-240с. ISBN 978-617-601-038-8.

30. Цюлюпа С. Д. Кандидатські та докторські дисертації духовиків України в освітньому процесі мистецьких закладів вищої освіти. - Збірник наукових праць «Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя». Випуск №14 /Упорядник С. Д. Цюлюпа. – Рівне: Волинські обереги, 2022. С. 6-29.

31. Шамаєва К.І. Музична освіта в Україні у першій половині ХІХ ст навч.пос.- Київ, 1996. -112с.

32. Юцевич Є. Музичні інструменти /Є. Юцевич. - К.: Держ.видавн. образотворчого мист. і муз. літ. 1998.-218с.

ДОДАТКИ

Додаток А